

КЛЮЧОВЕ ЗАПИТАННЯ

Чому стала можливою Волинська трагедія?
 Чи можна уявити собі інший розвиток подій?
 За яких умов?

Основні поняття, ідеї: українсько-польський конфлікт, Українська повстанська армія, Армія крайова, етнічні землі, історична пам'ять

ЗАВДАННЯ ► Джерела 1–2

- * В чому суть Волинської трагедії?
- * Якими причинами зумовлений українсько-польський конфлікт? Як ви вважаєте, чи доречно шукати причини конфлікту в довоєнних взаєминах українців та поляків? Відповідь обґрунтуйте.

► 1. Історична довідка

На основі історичних досліджень Ігоря Іллюшина, Ярослава Грицака

Волинська трагедія («Волинська різанина») — один із кривавих епізодів українсько-польського конфлікту часів Другої світової війни на Волині.

Навесні 1943 року Крайовий провід Організації українських націоналістів на Волині прийняв рішення про вигнання місцевих поляків.

На той час українці складали близько 80 % населення Волині, поляки — 15 %. Обґрунтовувалося таке рішення необхідністю перешкодити планам польських провідних політичних сил повернути повоєнній Польщі західноукраїнські землі, а також покарати частину місцевих поляків за співпрацю з гітлерівцями, за допомогу радянським партизанам (останні нерідко робили місцеве польське поселення своїми продовольчими базами), та за вбивства польськими партизанами українських громадських діячів на Холмщині.

Спочатку акції мали поодинокий характер і були спрямовані проти польських співробітників гітлерівської адміністрації. Поступово вони набрали масового характеру і поширилися на всю польську сільську людність. 11–13 липня 1943 року загони УПА (Українська повстанська армія) майже одночасно атакували понад 100 польських поселень. Після цього командування Армії крайової Волинського округу, щоб протидіяти загонам УПА, почало створювати власні партизанські загони, а також скерувало офіцерів і рядових бійців кадрового складу АК (Армія крайова) організувати в польських поселеннях бази самооборони. Переважна більшість осередків польського опору не витримали натиску загонів УПА і були знищені. Тільки небагатьом полякам вдалося евакуюватися до міст під охорону німецької адміністрації. Поляки втікали через кордон до Генеральної губернії або погоджувалися на добровільний виїзд на роботу до Німеччини. Вистояти у боях проти українських збройних формувань вдалося тим польським базам

самооборони, які були чисельними (по кілька тисяч осіб) та отримали значну матеріальну підтримку від командування АК у вигляді зброї, амуніції й добре вишколених військових, а також тим, яким допомагали радянські партизани (переважно у лісистих східних та північних районах Волині). Так само АК розпочала каральні акції щодо українського цивільного населення. Взаємна польсько-українська різанина з Волині поширилася згодом на Галичину та інші сусідні території. Однак там вона не мала такого масового характеру, як на Волині.

За польськими підрахунками, під час Волинської трагедії з польського боку загинуло щонайменше 35 тис. осіб (переважно польських селян), з яких 18 тис. — зі встановленими прізвищами. З українського боку загинуло до кількох тисяч осіб. В Україні подібні підрахунки робилися лише на рівні окремих сіл. Згідно з цими підрахунками втрати з українського боку були втричі меншими.

Події 1943 року на Волині залишаються предметом гострої польсько-української дискусії, яку ведуть фахові історики, політики, громадські діячі. Найвищої гостроти вона досягла навесні-влітку 2003 року, у 60-річницю цих подій. Позиції обох сторін важко однозначно узагальнити: насправді, й українське, й польське суспільство є поділеним щодо оцінки волинських подій, водночас значна частина населення про ці події знає мало або взагалі є байдужою до них. Можна, однак, визначити спектр цих поглядів. На одному його полюсі — поляки (переважно, репатріанти із Західної України та їхні нащадки), які вважають Волинську трагедію актом геноциду проти польського населення, вини за яку несуть українці та український націоналізм й відмовляються визнавати польську частку вини. На протилежному полюсі — українські націоналісти, в уяві яких Волинські події — справедлива відплата за історичні кривди, яких зазнали українці від поляків і влади упродовж декількох століть, а особливо у міжвоєнній Польщі. Посередині є польські й українські ліберальні середовища (як от редакція наймасовішої у Польщі «Газети Виборчої» та редакція київського видання «Критика» або львівського журналу «І»), які закликають до визнання Волинської різанини як спільної трагедії та визнання вини і з польської, і з української сторін. Ставлення офіційних кіл обох держав є ближчим до центральної позиції. Виявом цього є офіційне польсько-українське примирення 11 липня 2003 року під час відкриття пам'ятника у с. Павлівка на Волині за участю президентів Леоніда Кучми та Александра Кваснєвського.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 2–3

★ Які методи використовували представники українських національних сил, будуючи взаємини між українцями та поляками навесні 1943 року (Джерела 2, 3)?

★ Які наслідки могли мати такі вимоги та звернення?

★ З чим не погоджуєтеся? Обґрунтуйте свій вибір у цих випадках.

► 2. Офіційний документ

Із доповідної записки начальника оперативної частини радянського партизанського загону

Доводжу до відома, що 20.03.43 р. від гр. с. Корецька Гута Бачинського Леона отримано мною наступні дані, а саме:

1. 13.03.1943 р. в х. Новинах Людвипольського р-на бульбовці (Українська повстанська армія отамана Бульби Боровця (УПА(о)Б-Б), з літа 1943 року Українська народно-революційна армія (УНРА — прим. ред.) проводили загальні збори на квартирі Котвицькій, на які запросили польське населення села. Просили поляків вступати до бульбовської банди. А також вимагали, щоби все польське населення здало їм зброю.

Доповідач бульбовець заявив полякам, що поляки живуть на українській землі, тому повинні, скоріше є залежні і виконувати розпорядження бульбовців — хто буде проти цього, того буде знищено.

2. Селами Людвипольського (Дережнянского — прим. ред.) районів бульбовці здійснюють погроми польського населення, грабують подорожуючих поляків, розкидають листівки на зразок: «Бий жида, ляха, кацапа, німця, мадьяра» і т.д. під гаслом «Хай живе самостійна Україна, Слава Україні, Слава героям».

Сергійчук В. Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації [Текст] / Володимир Сергійчук. — К.: Українська видавнича спілка, 2003. — С. 121–122.

► 3. Офіційний документ

Із відозви проводу ОУН (Волинь і Полісся) до польського населення 18 травня 1943 року

<...> У теперішній час наша адміністрація полишила свої пости, щоб німці не мали доступу до наших сіл і не могли б нас нищити, як це було досі. Ви першими добровільно зголосилися зайняти її місце і допомагаєте німцям проводити їхню бандитську роботу. Зараз ви є сліпим знаряддям в німецьких руках, яке спрямоване проти нас. Але пам'ятайте, якщо польська громадськість не вплине на тих, котрі пішли в адміністрацію, поліцію та інші установи з тим, щоб вони їх полишили, то гнів українського народу виллється на тих поляків, які мешкають на українських землях. Кожне наше село, кожна наша жертва, що будуть з вашої вини, відіб'ються на вас <...> Поляки! Опам'ятайтеся! Повертайтеся до дому. Ті, котрі зараз служать і допомагають німцям, ще можуть повернутися, але завтра буде пізно. Хто буде і надалі служити та допомагати ґестапо, того не мине заслужена кара.

Дрозд Р. Навколо причин антипольської акції ОУН-УПА в 1943–1944 роках [Текст] / Роман Дрозд // Незалежний культурологічний часопис «І». — 2003. — № 28: Волинь 1943. Боротьба за землю. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/drozd.htm>.

► 4. Свідчення очевидця

Тереза Ожеховська, полька, с. Гута Степанська на Волині

«Одинадцятирічною дівчинкою я блукала самотньо чужими, спустошеними помешканнями, хатами, стайнями, а тим часом польські

ЗАВДАННЯ ► Джерела 4–5

★ Ознайомтеся із спогадами юних очевидців українсько-польської трагедії 1943–1944 років (Джерела 4, 5).

★ Якою була помста українців та поляків один одному? Яким чином це відбувалося? Що у таких діях вас вразило найбільше?

★ Як ви вважаєте, чому полячка Тереза Ожеховська та українка Ганна Рой в деталях запам'ятали події, свідками яких вони були ще в дитинстві? Що об'єднає їхні спогади?

родини, які там жили раніше, утікали до міст, рятуючись від смерті, яка шаліла у вигляді ножа, сокири, коси.

Пам'ятаю, як взимку, інстинктивно рятуючи життя, із стодоли, котра стала моєю криївкою, я втекла в поля — безкраї, рівнинні, а отже й безборонні, простори. Там я заснула на голій землі, прикрита лише падаючим снігом. У темноті ночі мене розбудили людські крики, переплетені стогонами, виттям і гавканням собак, ревінням худоби, іржанням коней, тріском палаючих сільських будинків. Заграви пожеж осліпили мене. Небо наді мною розверзлося мінливими від вогню й диму кольорами. Ця ява, ці звуки доводили до божевілля. Отож, замість віддалитися від місця смерті, гнана страхом, я бігла просто перед себе і натрапила на одне з обійсть палаючого села, де на власні очі побачила

рубання живих тремтячих тіл, роздирання дітей на шматки.

Ледь я встигла вскочити у стіг соломи, тікаючи від чоловіка з косою, коли відчула уколи вістрям у різних місцях мого тіла — під носом, в ногу, в палець на руці; до сьогодні у мене zostалися рубці. Через брак повітря, задихаючись від диму (не знаю, як довго у тій холодній ямі під соломою я напереміну плакала, спала, може, мліла), я вибралася зі стогу. Мені було уже все одно, що зі мною станеться. Я почала йти вперед, мені видавалося, що навкруги панувала темрява. Тоді я почула голоси, які ніби кликали мене, відкрила очі й побачила на дорозі військовий автомобіль, повний солдатів. Дві постаті зістрибнули і попрямували до мене. Я пішла назустріч, змирившись зі смертю. Виявилось, що це були угорці, котрі збирали польських недобитків, аби під охороною відвезти нас у Станіслав».

Спогади учасників польської самооборони с. Гута Степанська на Волині про події 16–18 липня 1943 року [Текст] // Незалежний культурологічний часопис «Ї». — 2003. — № 28: Волинь 1943. Боротьба за землю. — С. 105–106. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/spohady-pol.htm#1>.

► 5. Свідчення очевидця

Ганна Рой, українка, мешканка с. Охнівка, Волинь

«Це було 12 лютого 1944 року <...>. Кругом палали села, а в нас, Богу дякувати, було в селі більш-менш спокійно, хоча вже кілька разів навідувались поляки з Білина, грабували і навіть вбивали людей. Біда, страх зближують, еднають люд, і ми, селяни, сходились до якоїсь хати по кілька родин на ніч <...>. І цього вечора з сином Іванком, якому було вісім років та шестирічним Сергійком я з чоловіком пішли до сусіда Млинару Якова <...>. Було вже за північ <...>. Коли чую, від агронома біжать люди, якісь голоси, рух <...>. «Вставайте та втікайте. Швидше!». В одну мить чоловіки, хлопці, підлітки вискочили з хати з білими ряденцями, які кожний мав при собі аби на снігу накритись і зілляться з білим снігом. Діти так швидко не повставали і поки я їх

розворушила, то поляки вже тут. Жінки — хто під ліжко сховався, хто в запічок, а моя мама з онуками хотіла вискочити надвір, аж в хату вскочив поляк з лопатою в руках і маму вдарив лопатою по голові, вона впала <...>. На подвір'ї був колодязь і всіх до нього зігнали, а тоді поляк настромив дівчинку на вила-двійчата <...> і підніс та кинув в криницю, а тоді і восьмирічну Христину Мазур жбурнув в криницю за першою дівчинкою <...>. Це пройшло дуже швидко, всі заціпеніли, а нападники вирвали з рук безтямної матері шестирічного Василька, рідного братика Христини Мазур і теж кинули у колодязь.

І тут моя мама впізнала одного поляка в темноті снігової ночі, що був родом з Охнівки і лише проживав на другій вулиці та крикнула: «Вікторцю (так кликали поляка), що то ви робите?». Цей відвернувся і крикнув по-московськи: «Женщин і дітей не трогать!». Тут же підійшов ще один і сказав: «Не руш кобете з децьми!».

Коли грабіжники та бандити все пограбувавши, що тільки можна, пішли і поїхали, ми зайшли в хату. Не було вікон, виламані двері, окрім соломи, на землі не було нічого. Холодно, весь час чути глухий стогін з криниці. Почали повертатися з поля хлопці та чоловіки. Знайшли ліца (віжки), прив'язали до кошика і спустились в колодязь.

— Синок! — кричав Петро Мазур в криницю.

— Васильку! Сідай в кошик і тримайся за ліца.

Потихеньку витягли з чорного провалля сина Петра Мазура, шестирічного Василька. Ще витягли побитого, покаліченого коловоротом військовополоненого, який сказав, що обидві дівчинки мертві <...>.

В цю ніч до 80 людей було вбито і замордовано поляками в Охнівці».

Спогади українців про події 1943–44 рр. у Володимир-Волинському районі Волинської області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://seloukr.narod.ru/spohady12.htm>.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 6–10

★ Які методи використовували представники українського та польського народів в боротьбі один проти одного (Джерела 6, 7, 8, 9, 10)?

★ Що в цих методах домінувало:
а) бажання помсти,
б) намагання розв'язати конфлікт і відновити мирне співіснування,
в) прагнення вислужитися перед окупантами,
г) збагачення за рахунок інших?
Свій вибір обґрунтуйте.

★ Яку роль у польсько-українському протистоянні відігравала третя сторона — німецькі окупанти (Джерела 8, 9)?

★ Як ви вважаєте, чи мало б місце таке протистояння за умови, якщо на цих територіях не було б війни? Відповідь обґрунтуйте.

★ У доповідній записці (Джерело 10) не названо паліїв та убивць. Чи здогадається гебітскомісар, якому скеровувалася доповідна, хто за національністю жертви та винуватці трагедії?

► 6. Свідчення очевидця

Леон Карлович, вояк 27-ої Волинської піхотної дивізії АК

«Коли ми наближались до українських сіл, нам було суворо заборонено розмовляти по-польськи. Ми вдавали їхній загін <...>. Одного разу, коли ми минули село, у якому мешкали українці <...>, до нас підійшов український підліток років п'ятнадцяти і став наполегливо проситися, щоб ми забрали його зі собою. Прагнемо вступити до Української Повстанської Армії <...>. Поручник «Яструб» <...> з ненавистю зиркнув на хлопця. Коли ми знову зупинилися на широкій галявині посеред густих верболозів, а хлопчина й далі не вгамовувався і просив дати йому зброю, поручник коротко перемовився з

іншими офіцерами, після чого кивнув головою «Штахеті» і, здається, «Крукові» <...>, які схопили неповнолітнього різуна за комір і штовхнули поперед себе.

— Іди! Дістанеш по заслугі! — крикнув котрийсь із них.

Я побачив, що на обличчі українського хлопчини з'явився жах, і відвернувся <...>. Його завели у гущавину верболозів. Невдовзі мені здалося, що прозвучав якийсь звук, так наче хтось плеснув у долоні <...>. Ті, що його супроводжували, незабаром повернулися (коли ми вже рушили), але вони були без хлопця. Не пішов із нами «різати ляхів».

Мотика Г. Польська реакція на дії УПА: масштаб і перебіг каральних акцій [Текст] / Гжегож Мотика // Незалежний культурологічний часопис «І». — 2003. — № 28: Волинь 1943. Боротьба за землю. — С. 48. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/motyka2.htm>.

► 7. Офіційний документ

Витяг з інформаційного звіту ОУН про відплатні акції на поляків в Острозькому районі

7 грудня 1943 року

Друг Шпак зголошує, що вночі з 2/ХІІ — 3/ХІІ — 43 р. районним С. Б. та сотнею друга Цимбала був зроблений напад на м. Остріг. Напад цей дуже добре вдався. Забрали більше 40 шт. свиней, 3 коней, 12 шт. рогатої худоби, понад 20 шт. невиправлених шкір, зліквідували дві лядцькі кублі (9 осіб) та спалили два житлові будинки. Все це майно передали для господарчого в підрайоні. На другий день після цього нападу ляхи спалили в м. Острозі <...> кілька українських житлових будинків.

Державний архів Рівненської області. — ФР-30. — Оп. 2. — Спр. 22. — Арк. 25.

► 8. Із таємного повідомлення до українського штабу партизанського руху

11 липня 1943 року

Начальнику Українського штабу партизанського руху тов. Строкач.

В має місяце немецкие солдаты в Пафаловке за 8 кг сала продали полякам один ручной пулемет. 30 июня продали еще один ручной пулемет.

Немецкое командование никаких мер не принимало, считая, что пулеметы будут против партизан. Но польская группа боевых действий с партизанами не вела, а относится хорошо.

11.07.43. Бегма, Тимофеев.

Сергійчук В. Поляки на Волині в роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації [Текст] / Волидимир Сергійчук. — К. : Українська видавнича спілка, 2003. — С. 193.

► 9. Свідчення очевидця. Анонімний поліцейський

1 червня 1942 року був створений польський батальйон поліції, так званий Schutzmannschaftsbatallion 202. То мав бути батальйон польської поліції в одностроях, згідно з анонсом, який ми вичитали в газеті, де було сказано: чоловіки від 18 до 30 років можуть зголошуватися до польської поліції в Кракові. Однак нас завербували до Дембці і поселили в кошарах в таборі 44/SS (Truppenuebungsplatz d. Waffen SS) і до кінця нашого перебування в таборі нам брехали, що нас навчають на польських поліцейських <...>.

Після приїзду до Дембці ми відразу зрозуміли, що нас навчають для боротьби проти партизанів, але відмовлятися було вже пізно <...>.

Через два тижні батальйон виїжджає до Луцька. В Луцьку поляки приймають нас із справжнім ентузіазмом. Розповідають нам про терор українців. Розповідають, що німці численним делегаціям поляків, які скаржаться на українців, відповідають уже цілий рік, — «Прийдуть ваші, будуть вас захищати».

Наступного дня вирушає від нас одна чота. Приходимо на двір кошар до наших колег, котрі уже чекають на нас. Це мішанка селян різного віку в цивільному одязі, фатально озброєних, які палають ненавистю до українців за їхні злочини. Коротка промова лейтенанта одразу припала нам до серця. Він каже: «Не стріляйте в невинних людей, але знайте, що на селі кожен українець — бандит, чи жінка, чи дитина». Отож, пам'ятаючи про його слова, ми чинимо спустошення в селі, кожного українського селянина ми вивели і застрелили. Це все нічого у порівнянні з лейтенантом. Він не віддає жодних наказів, тільки особисто стріляє українців, прагнучи перевершити нас усіх.

ДОВІДКА
Анонімний автор, поліцейський-поляк на німецькій службі (батальйон польської «зеленої» поліції Schutzmannschaftsbatallion 202), написав цей текст у березні 1944 р. у Львові для потреб польського антикомуністичного підпілля (Східне Бюро при Департаменті Внутрішніх справ Делегатури Уряду в Краї).

З анонімого «Повідомлення поліцейського» (назва публікаторів Гжегожа Мотики і Марка Вежбіцкого) [Текст] / [перекл. А. Павлишина] // Незалежний культурологічний часопис «І». — 2003. — № 28: Волинь 1943. Боротьба за землю. — С. 299–300. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/policija.htm>.

► 10. Із доповідної записки голові управи Острозького району (Рівненщина) І. Мотренка

30 червня 1943 року

До пана Гебітскомісара в Рівному.

На підставі донесень старостів сіл Остріжського району подаю до відома:

1. с. Гремяче — в ніч з 29 на 30.06.43 року о 12-тій год. ночі погоріли будинки таких громадян с. Гремячого:

1) на хуторах Гремячський у Ліхтанського Антона згоріла клуня;

2) на хуторі коло Песчанки у Красницького Станіслава згоріли всі будинки;

3) на Грозовському Корчунку у Бурковського Адольфа згорів хлів;

4) на Грозовському Корчунку у Бурковського Романа згоріли клуня і хлів;

5) на Грозовському Корчунку у Міхалевського Цезарія згоріли клуня і хлів.

2. с. Плоска — дня 29.06.1943 року в відлеглості від центру села Плоска — 3 кілометри знайдено в картоплі забиту жінку Міжвінську Міхеліну, за національністю польку, яка була забрана озброєними людьми вночі і дня 28.06.1943 р.

3. с. Деревянче — в ніч з 29.06.1943 року згоріли будинки гр. с. Деревянчого Цимбальської Броніслави — хата і клуня та Цимбальської Юлії — клуня.

4. с. Білашів — в ніч з 29 на 30.06.1943 року згоріла клуня у Мартиновського Андрія.

Голова району (Мотренко)

Державний архів Рівненської області. — ФР-22. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 26.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 11–12

- * Опрацюйте Джерела 11 і 12. Порівняйте їхній зміст.
- * Що спонукало керівні органи національних організацій майже одночасно (липень 1943 р.) звернутися із відозвами до українського та польського народів?
- * Що, на думку національних провідників, об'єднує українців та поляків?
- * Які звинувачення один проти одного використовують національні провідники? Що в них спільного?
- * Відшукайте в тесті звернень фрагменти, які неприйнятні для сторін, до яких вони спрямовані.
- * Як ви вважаєте, які наслідки могли мати ці звернення:
 - а) сприяли припиненню міжнаціональної боротьби;
 - б) посилювали міжнаціональну конфронтацію;
 - в) започаткували мирні переговори щодо врегулювання конфлікту? Обґрунтуйте обраний варіант відповіді.

► 11. Із звернення ОУН до поляків

Липень 1943 року

Поляки!

Наближається вирішальна мить нинішньої війни, розпочатої загарбницькими Берліном і Москвою, яка ведеться задля уярмлення вільних народів <...>.

Однакове становище, спільні вороги і спільні цілі <...> повинні б скерувати обидва народи <...> до спільної боротьби в одних лавах супроти імперіалістичних загарбників <...>.

Дивним і незрозумілим є факт, що сьогодні, коли польський народ стогне у ярмі німецького нападника і коли Росія також планує нову окупацію Польщі, польські імперіалістичні керівники проголошують безжалісну війну українському народові, відмовляючи йому в праві на власне державне буття.

Чого прагнуть польські провідники?

На підставі різних їхніх видань <...> можна ствердити, що тут ідеться про Західно-Українські Землі, які вони називають «Нашими Східними Землями». Однак при цьому дехто з них поширює це поняття також і на східні українські землі, аж до ріки Дніпро включно.

Усі ці терени, як вони вважають, мали б бути включенні до польської держави <...>.

Українського характеру Західної України ніхто заперечити не може, бо ж тут у переважній більшості мешкає українське населення. Поляки творять незначну меншину, і то переважно у містах. Коли польські імперіалісти на підставі цього факту вимагають приєднання Західної України до Польщі, то це рівносильно, коли б ми претендували на усе Краківське воєводство через те, що там також мешкають українці.

<...> На жаль, цієї нашої позиції не хочуть зрозуміти польські імперіалістичні провідники. Вони не визнають права української нації на власну державу, вони закликають польські маси до війни з українською нацією. Вони навіть використовують німецького окупанта з метою знищення української нації. Польські Sonderdienst, Bahnschutz, Biegeschafft, польські фольксдойчі допомагають німцям поневолювати український народ <...>. Польські боївки на Холмщині, Підляшші, у Галичині, на Волині провокують німців до протиукраїнських акцій, стають німецьким знаряддям у боротьбі проти української нації. Якщо внаслідок цього доходить до взаємних сутичок між українським та польським населенням, німці задоволено потирають руки.

<...> Водночас ми не допустимо, аби польські імперіалісти поневолили хоча б частину українських земель <...>.

Ми не хочемо нікого з вас поневолювати. На території української держави залишаться тільки ті з вас, хто добровільно освідчить, що хоче зостатися. Ми гарантуємо їм цілковиту свободу, безпеку та рівні права, такі ж, як і в усіх громадян української національності.

Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів [Текст] : у 3 х т. / Микола Сивіцький. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2005. — Т. 2. — С. 179–183.

► 12. Із відозви Краєвої Політичної Репрезентації до українського народу

30 липня 1943 року

Війна закінчується. Уже близький триумф справедливості над наругою та насильством <...>.

Українська громадськість, на жаль, <...> пішла у більшості іншою дорогою, аніж поляки: дорогою співпраці з окупантом <...>. Однак уже перші місяці війни продемонстрували, що ця «співпраця» полягає у сліпому послуху та допомозі окупантові у його боротьбі з Польською Нацією та Державою <...>.

<...> Але акти подальшої співпраці з німцями, акти жорстокостей і гвалтів, завдані останнім часом українцями польському населенню на східних землях Р[ечі] П[осполитої], підбурювані окупантами, а часто і з власної ініціативи, і далі поглиблюють провалля поміж Польською та Українською Націями <...>.

<...> Як Краєва Репрезентація Польської Нації, ми звертаємося до Вас у цю історичну мить: зійдіть із хибного шляху; порвіть з принизливою для вас залежністю від окупанта; засудіть звірства масових убивств, які чинить над польським населенням Волині українське населення, під'юджуване німцями і більшовиками; негайно припиніть усі українські дії, спрямовані супроти Польських Нації та Держави; засудіть набір до української дивізії та протидійте йому; створіть разом з нами солідарну самооборону від винищувальних акцій окупанта та діяльно виявіть вороже до нього ставлення з боку Української Нації <...>.

Ми маємо спільних ворогів, тому станьте поряд з нами до боротьби з ними.

Ми розуміємо і цінімо прагнення Української Нації до створення Незалежної України. Однак освідчуємо, що не відмовимося від східних земель Речі Посполитої, у південній частині якої одвіку мешкають

поляки поруч з українцями, де Польська Нація упродовж століть чинила велетенський цивілізаційний та економічний внесок <...>. Отож ми гарантуємо на цих землях повний і вільний розвиток українського населення на засадах свободи та рівності громадянських прав і обов'язків.

Відозва Краєвої Політичної Репрезентації до українського народу [30 липня 1943 р.] [Текст] // Незалежний культурологічний часопис «Ф». — 2003. — № 28: Волинь 1943. Боротьба за землю. — С. 78–79. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/vidozvy.htm>.

ЗАВДАННЯ ► Джерело 13

★ Про що свідчить статистика, наведена в Джерелі 13? Чому вбивцями мирного населення виявилися представники різних народів?

► 13. Мовою статистики

Списки жителів Турійської сільської ради Волинської області, які загинули від рук гітлерівських окупантів, оунівців та польських націоналістів у 1943–1944 роках. 1944 рік

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Рік смерті	Записи (як загинув)
1.	Жданевич Дарія Харитонівна	1941	1943	убита німцями
2.	Жданевич Алла Максимівна	1941	1943	убита бандою УПА
3.	Жданевич Лідія Іванівна	1922	1943	убита бандою УПА
4.	Жданевич Борис Іванович	1925	1944	убита бандою УПА
5.	Мілевська Єфимія Петрівна	1903	1943	убита бандою УПА
6.	Логвинович Микола Павлович	1895	1943	убитий польськими націоналістами
7.	Муравський Микола Павлович	1922	1942	убитий німцями
8.	Лопущевський Василь Іванович	1924	1943	убитий польськими націоналістами
9.	Шарунович Феофіл Олександрович		1943	убитий польськими націоналістами
10.	Невелич Антон Дмитрович		1944	убитий німцями
11.	Невелич Петро Антонович		1944	убитий німцями
12.	Невелич Ольга Миколаївна		1944	убитий німцями
13.	Глуцук Віктор Єрофейович	1910	1942	замордований бандою УПА

Державний архів Волинської області. — ФР-164. — Оп. 3. — Спр. 38. — Арк. 17.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 14–15

★ Як сучасники вшановують пам'ять загиблих в українсько-польському конфлікті 1943–1944 рр. (Джерела 14, 15)?

★ Про що свідчить перепоховання останків тіл поляків на території Волині (Джерело 15)? Хто, на вашу думку, брав участь у перепохованні?

▶ 14. Фотодокумент

Пам'ятник загиблим полякам на Волині в Гуті Рудій (Холмщина, Республіка Польща)

[Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/20596>

Пам'ятник жертвам українсько-польського конфлікту 1943–1944 рр. с. Гончий Брід, Волинська область

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://volga.lutsk.ua/ukr/rubrics/memory/1272/>

▶ 15. Фотодокумент

Перепоховання поляків, що загинули внаслідок українсько-польського конфлікту 1943 року. с. Острівки, Любомльський р-н, Волинської обл. серпень 2011 р.

[Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://vidomosti-ua.com/volyn/31242>

▶ 16. Із спільної заяви президента України Леоніда Кучми та президента Польщі Александра Кваснєвського. Липень 2003 р.

Ми не можемо змінити цієї історії, ані її заперечити. Не можемо її замовчати, ані виправдати. Натомість ми повинні знайти в собі відвагу сприйняти правду, щоб злочин назвати злочином, оскільки лише на повазі до правди можна будувати майбутнє.

Керуючись переконанням, що добросусідським українсько-польським відносинам не зашкодить оприлюднення навіть найбільш болючих фактів з нашого минулого, пам'ятаючи трагічні події на Волині, Холмщині, Східній Галичині, від імені українського і польського народів Президенти України і Республіки Польща:

- віддають найглибшу шану жертвам кривавих братовбивчих конфліктів, а також висловлюють співчуття їхнім родинам;

- поділяючи біль родин жертв, вважають за необхідне продовжити спільний пошук історичної істини про трагедію на Волині і здійснення

ЗАВДАННЯ ► Джерело 16–19

★ Про що свідчить спільна заява президентів України та Польщі (Джерело 16)? Чому важливо «продовжити спільний пошук історичної істини про трагедію на Волині» та публічно морально засудити злочини, вчинені проти українського та польського народів?

★ Який шлях до примирення в українсько-польському конфлікті пропонують сучасні науковці, громадські діячі (Джерела 17, 18, 19)?

★ Якої точки зору дотримуетесь ви? Обґрунтуйте свій вибір.

★ Як ви зрозуміли вислів польського історика: «...рана має шанс загоїтися, і тільки шрам залишається назавжди» (Джерело 19)?

публічного морального засудження виконавців злочинів, вчинених проти українського та польського народів;

- рішуче і однозначно засуджують злочини, вчинені у минулому проти наших народів, висловлюючи глибоке переконання, що жодна ідеологія, жодні політичні інтереси і рахунки за кривди з попередніх десятиліть не можуть бути виправданням злочинів, застосування принципу колективної відповідальності, а також помсти у відносинах між народами.

Схиляючи голови перед жертвами злодіянь та всіх трагічних подій, що мали місце в спільній історії, ми висловлюємо переконання, що взаємне прощення буде першим кроком до повного примирення молодих поколінь українців і поляків, які повністю увільняться від упереджень трагічного минулого. Ми глибоко цінуємо і поділяємо кожне слово, яким прощають, і слово, яким просять прощення, коли воно йде від душі.

Про примирення — в 60-ту річницю трагічних подій на Волині : спільна заява Президента України і Президента Республіки Польща [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=11890>.

► 17. Погляд сучасника

Тарас Возняк, головний редактор незалежного культурологічного часопису «І»

<...> взаємного вибачення наших президентів не достатньо для того, щоб врегулювати власні стосунки між двома народами. Це може, щонайбільше бути тільки початок, тільки моральний приклад. Натомість і українське, і польське суспільства повинні провести ревізію своїх поглядів на цю трагедію. Причому <...> ревізію повинні провести обидва суспільства. В Польщі уже встановився стереотип, що поляки були виключно жертвами, натомість українці були тими, що вчинили цей акт щодо поляків.

<...> Таку саму ревізію повинно провести й українське суспільство. По-перше, воно повинно озброїтись якимось знанням — просто дізнатися, що таке було. Бо для більшості населення України це абсолютне новітнє відкриття. Або, друге, воно повинно, особливо на Західній Україні, провести ревізію того, як ми бачимо власну історію. Що історія не є тільки білою або чорною, дуже часто вона є змішаною

Волинська трагедія 1943 року. Яким має бути український крок до примирення з Польщею [Електронний ресурс] // Незалежний культурологічний часопис «І». — Режим доступу — <http://www.ji-magazine.lviv.ua/diskusija/volyn/analitik21-05.htm>.

► 18. Погляд сучасника

Мирослав Попович, український історик, філософ

Україна мусить взяти на себе відповідальність за цю трагедію <...>.

Держава має засудити геноцид польського народу і висловити свій жаль з цього приводу. Я не беруся судити, в який саме спосіб це має бути зроблено, але переконаний, що своє ставлення до злочину, який був скоєний, зобов'язані висловити і Верховна Рада, і Президент <...>.

Ми як українці маємо оцінити свої вчинки. Ті криваві події є частиною історії нашого народу <...>.

Попович М. Це має бути спокутою гріхів перед власною совістю [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — № 6. — 15 лютого 2003. — Режим доступу — <http://www.zn.kiev.ua/op/show/431/37672>.

► 19. Погляд сучасника

Леон Попек, доктор історії Інституту національної пам'яті Республіки Польща

Пригадую, як 1990 року ми вперше поїхали до Острувек (Волинь, Україна, — прим. Ред.). Коли стояли над братською могилою в Устражицях, де поховані 243 жертви, туди прийшли місцеві українці. Зненацька хтось із наших почав говорити: «Це ви нас знищили, ви нас звідси вигнали!..». Тому що була в людях така запеклість, злість, вони стільки років тримали в собі той страшенний біль <...>. Я тоді подумав: «Боже, рятуй!». Гадав, що дійде до бійки. Через стільки років виникне нове протистояння.

І раптом від українців ми почули слова: «Вибачте нас!». Їх сказали прості люди, хоча це не вони вбивали. Вони сказали: «Простіть! Що було, то було. Зараз ми запрошуємо вас на чай».

Це не одноразовий акт — сказати «вибачаємо». Це потребує часу, років розмов, контактів з обох боків. Але це необхідно робити, не можна проблему «змітати під килим». Зі скалкою рана гниє, не гоїться. А якщо витягнемо скалку зла, рана має шанс загоїтися, і тільки шрам залишиться назавжди.

Польський погляд на «Волинську різанину»: Леон Попек [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://history-ua.livejournal.com/330989.html>.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/pamjat/45980>

ДОВІДКА

Леон Попек, доктор історії, архівіст, випускник Люблінського католицького університету, співробітник Інституту національної пам'яті (Відділення Люблін), з 1992 року голова Товариства друзів Кременця і Подільської землі в Любліні. Організатор виставок, присвячених історії Волині. Автор і співавтор 21 книги і більше 180 статей, присвячених переважно волинській тематиці.

